KIRŞEHİR CACABEY MEDRESESİ VE TÜRBESİ'NDE TAŞ SÜSLEME UNSURLARI

Yunus ASLAN
Doktora Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Konya/Türkiye,
yunusaslan1881@gmail.com, https://orcid.org/0000-0002-7087-338X

Aslan, Yunus. "Kırşehir Cacabey Medresesi ve Türbesi'nde Taş Süsleme Unsurları". Kalemişi 18 (2021 Bahar): s. 13–30.
doi: 10.7816/kalemisi-09-18-02

ÖZ

Anadolu Selçuklu devrinde meydana getirilmiş mimari eserler arasında, medreseler önemli bir yere sahiptir. Dönemin eğitim ihtiyacını karşılayan medreseler, mimari işlevlerinin yanı sıra sanatsal anlamda da süsleme bakımından öne çıkmaktadır. Kırşehir'in en önemli yapılarından olan Cacabey Medresesi, dört eyvanlı olup kapalı avlulu, kubbesi desteklere oturan medreseler plan grubunda yer almaktadır. Medrese, taş süsleme bakımından oldukça zengin bir içeriğe sahiptir. Yapıda bitkisel ve geometrik karakterli süslemeler yoğunluk göstermekte; bazı alanlarda ise üç boyutlu küreler, mukarnas ve payanda gibi ögeler süsleme amacıyla kullanılmıştır. Yapı çağdaşları arasında daha sade ve yerinde bir süsleme içeriğine sahipken, bulunduğu bölgeyle kıyaslandığında süsleme çeşitliliği bakımından oldukça zengindir.
Bu çalışma[1], kapsam olarak Kırşehir ilinde yer alan Cacabey Medresesi ve Türbesi'nde yer alan taş süslemelerin incelenmesi ve Selçuklu-İlhanlı etkilerinin süslemelerdeki yansımaları üzerinedir.

Anahtar Kelimeler: Medrese, Kırşehir, Süsleme, Anadolu, Selçuklu, Cacabey, taş

Makale Bilgisi:
Geliş: 12 Nisan 2021 *Düzeltme: 14 Mayıs 2021* *Kabul: 21 Mayıs 2021*

© 2021 Kalemişi. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

[1] Bu makale, Prof. Dr. Ali BAŞ danışmanlığında, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı'nda hazırlanmış olan "Kırşehir Merkez Türk Devri Yapılarında Taş Süsleme (13-14. Yüzyıl)" adlı yüksek lisans tezinden (Aslan, 2018) geliştirilerek hazırlanmıştır. Akademik ve sosyal hayatımda, yardım ve fikirleriyle her zaman bana yol gösterici olan kıymetli hocam Prof. Dr. Ali BAŞ'a teşekkür ederim.

Giriş

1243 yılında gerçekleşen Kösedağ Savaşı'nın ardından Anadolu Selçuklu Devleti gerileme ve çöküş devrine girmiştir (Turan, 1969: 229). Moğol-İlhanlı hâkimiyetine girmeye başlayan Anadolu Selçuklu Devleti'nin yönetimi bu evreden sonra, merkezlere atanan beyler (emirler-valiler) tarafından sağlanmaktadır. Anadolu coğrafyasının merkezinde konumlanan Kırşehir de savaş sonrasındaki dönemde, bu yönetime dâhil edilmiş olan yerlerdendir. Öncelikle, Kırşehir ilinin kuzey, kuzeybatı tarafları, Moğol göçebe gruplarının kışlak bölgesi halini almış; ardından Nureddin Cibril bin Cacabey[2] 1261 yılında Kırşehir emiri olarak atanmıştır (Şahin, 2002: 481-482).

Anadolu Selçuklu devrinde, 13. yüzyılın ikinci yarısında, Kırşehir'de yürütülen önemli mimari faaliyetlerin bir ürünü olan Cacabey Medresesi, günümüzde Kırşehir, Medrese Mahallesi, Melikgazi caddesi üzerinde yer almaktadır (Resim 1). Medrese, taç kapıda yer alan kitabesine göre Kılıç Arslan oğlu III. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında 1272 yılında (Kuran, 1969: 57; Temir, 1989), kentin yönetim emiri olan Nureddin Cibril bin Cacabey tarafından bir eğitim yapısı olarak yaptırılmıştır. Mimari işlevinin yanı sıra süslemeleriyle de dikkat çeken eser, yapıldığı dönemden itibaren Kırşehir'in en önemli kültürel ve tarihi sembollerinden biri olmuştur.

Cacabey Medresesi dört eyvanlı olup, kapalı avlulu, kubbesi desteklere oturan medreseler plan grubunda yer almaktadır. Yapının kuzeydoğu köşesinde -medrese planı dâhilinde- Cacabey Türbesi bulunmaktadır. Güneybatısında ise medrese binasından bağımsız biçimde, yapının minaresi konumlanmaktadır. Yapının geneli kesme taştan, yalnızca doğu cephesi moloz taş malzemeden yapılmıştır. Taç kapıda ve kubbede iki renkli taş kullanımı mevcuttur. Minarenin kaidesi taştan, gövde ve petek kısmı tuğladan inşa edilmiştir.

Cacabey Medresesi, doğu-batı doğrultusunda kareye yakın dikdörtgen biçiminde uzanan, giriş eyvanı daha basık ve küçük ölçülü olarak inşa edilmiş, toplamda dört eyvanlı bir plana sahiptir. Ortası açık olan kubbesi kuzeyde duvarlara, güneyde ise iki ayağa oturmaktadır. Kapalı avlu etrafında farklı boyutlarda, sivri beşik tonozlara sahip dokuz adet oda yer almaktadır. Güneyde yer alan, zemini avluya göre daha yüksek olan mihraplı eyvan, özgününde mescit olarak kullanılmaktaydı. Giriş eyvanının batı tarafında yer alan odadan merdivenle üst kata çıkılır. Bu kattaki odada kapalı avlu içerisine bakan sivri kemerli açıklık ve yarım daire planlı küçük boyutlu bir balkon yer alır.

Kitabesinde yer alan ibarelerden medrese olarak inşa edildiği anlaşılan yapı, işlevi değiştirilmiş, camiye dönüştürülmüştür. Yapının çevresi zamanla toprakla dolduğu için, cephelerinin belli bölümü bir süre toprak altında kalmış (Ülgen, 1942: 255), bundan dolayı bina günümüzdeki zemin seviyesinden daha aşağıda kalmaktadır. Aradaki kot farkından dolayı, yapıya merdivenlerle inilmektedir. Yapının kuzeybatı ve kuzeydoğu köşelerinde ve batı cephesi ortasında birer adet silindirik biçimli payanda bulunmaktadır.

Medrese, Kırşehir yöresine ait olan sarımtırak renkteki taş malzemeden inşa edilmiş olup, kubbenin tepesinde dairesel bir açıklık bırakılmıştır. Kapalı avlu ortasında bir kuyu bulunması ve kubbenin ortasının açık olması sebebiyle medresenin gözlem evi (rasathane) olarak inşa edilmiş olabileceği ihtimali öne sürülmektedir. Semavi Eyice bu düşüncenin doğru olmadığını belirtmiş ve kubbenin üzerinde daha önceden yıkılmış olan bir adet aydınlık feneri olma ihtimalinden bahsetmektedir. Aynı zamanda kuyuda merdiven izleri bulunmaması sebebiyle yapının rasathane olamayacağını belirtmektedir (Eyice, 1992: 540). Kapalı avlunun ortasındaki kuyunun, gözlem kuyusu olup olmadığını tespit etmek amacıyla 1947 yılında kuyuda bir kazı yapılmıştır. Aydın Sayılı, gerçekleştirilen kazı sonucunda kuyunun boyutlarının, derinliğinin gözleme uygun olmadığını belirtilmiştir (Sayılı-Ruben, 1947: 673-691).

Medresede tarihi süreç içerisinde, bazı yıpranma ve onarımlar gerçekleşmiştir. Yapı 19 Nisan 1938 tarihindeki depremde minaresinden hasar almıştır. Ardından 1941 yılında yapının damının ıslah edildiği bilgisi bulunmaktadır. Yukarıda bahsi geçen 1947 yılı kazılarından sonra 1951 yılında yapının onarımı için fenni şartname hazırlanarak valiliğe gönderilmiştir. Müteahhit yüzünden tam sonuca ulaşamayan bu onarım sonrasında medrese, 1960'lı yıllarda Ali Saim Ülgen'in başında olduğu bir uygulamaya tabi tutulmuştur (İnan Ocak-Tanyeli, 2016: 152-155). 1996 yılında yapının kapalı olan kuyusu açılmış; drenaj problemleri yaşadığı için 2005 yılında onaylanan restorasyon projesi 2006 yılı baharında (8 ay) başlatılmıştır. 2010 yılında iç mekânda sıva tamirleri yapılmıştır fakat 2011 yılında yine iç mekanlarda nem sorunları yaşanmıştır (İnan Ocak-Tanyeli, 2016: 155-158). 2019 yılında, medresenin üzerinin, yapıdan bağımsız geçici çatı ile kapatılarak yeni restorasyonu başlatılmıştır.

[2] Nureddin Cibril bin Cacabey ve medresesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: (Şimşek, 2006).

Süslemeler

Medresenin taş süslemeleri mimari elemanlardan, yapının taç kapısında, payandalarında, türbede kuzey pencere ve kapısında, kapalı avlu ana eyvanı köşelerinde ve ana eyvan mihrabın bulunmaktadır. Süslemelerin büyük çoğunluğu zemin oyma tekniğinde uygulanmıştır.

Medresenin kuzey cephesinin ortasında yer alan, 11.30 m yüksekliğindeki mukarnas kavsaralı taç kapısı, cephe duvarından daha yüksek ve dışa taşıntılı olarak inşa edilmiştir. Giriş açıklığının bulunduğu seviyeden yukarı kısmı açık kahverengi ve sarımsı renkli taşlarla, renk almaşıklığı oluşturularak yapılmıştır. Genel kurgu itibarıyla taç kapı (Çizim 1; Resim 2); basık kemerli kapı açıklığı, mukarnaslı kavsara, kavsara kuşatma kemeri, en dıştan iç kısma doğru kademeli olarak ilerleyen ters "U" formunda dört adet farklı silme, dış köşelere yerleştirilmiş sütunçelerden oluşmaktadır. Taç kapıdaki süslemeler; dış köşelerdeki sütunçeler, sütunçe kaideleri, kuşatma kemeri köşelikleri, dördüncü silmenin alt kısımları, ana niş köşeleri, yan nişler, kavsara gibi bölümlerde yer almaktadır.

Medrese taç kapısının dış köşelerine yerleştirilmiş olan sütunçeler, içbükey-dışbükey olarak ilerleyen burmalı süslemelerle hareketlendirilmiştir. Sütunçeler badem şekillerinden oluşan tek sıra mukarnaslı başlıklara sahiptir. Sütunçeler vazo biçimli, süslemeli kaidelere (Çizim 2; Resim 3) oturtulmuştur. Bunlardan taç kapı sağında (batı) konumlananı büyük oranda tahribe uğramış, solda (doğu) yer alan ise daha az tahrip olmuştur.

Giriş yönüne göre solda kalan vazo biçimli kaide[3], ortası şişkin biçimli gövde, üst-alt bölümlerinde gövdeden itibaren, genişleyerek uzanan konik biçimlerden meydana gelmektedir. Gövde ortasında yatay ince bir şeritle ikiye bölünmüş, alt kısmına rumi dallarla geçmeli olarak bağlanmış palmetlerden oluşan girişik-girift bitkisel süsleme işlenmiştir. Palmetler üzerinde ve onları çevreleyen yapraklarda çok sayıda sarmal kıvrımlar bulunmaktadır. Şişkin gövdenin üst kısmında, bir bölümü tahrip olmuş yazılar görülmektedir. Yazının bazı kısımlarında "Allah" kelimesi[4] seçilebilmektedir. Vazonun alt bölümüne tahribattan dolayı şekli tam belli olmayan, ama bitkisel olduğu anlaşılan geçmeli süslemeler işlenmiştir. Vazonun üst kısmında ise geçmeli rumi dalları arasında bir palmet motifi sağlam kalabilmiştir. Taç kapının sağındaki benzer vazonun kaidesi daha sadedir. Yalnızca şişkin gövdesinin altında, diğerine benzer bitkisel süsleme sağlam kalabilmiştir. Farklı olarak bu vazo formlu kaidenin alt ve üst konik kısmı dilimli ve dalgalı formdadır. Sütunçelerin oturduğu alanlar, altta oluk ve kaval silmeli ortası boş yarım panolar şeklindedir. Silmelerin sınırlandırdığı kısımlar ise içe çökertilmiş ve ortası sade bırakılmıştır.

Ters "U" formunda olan taç kapı silmeleri, en dıştan iç kısma doğru kademeli ve içbükey olarak sıralanmaktadır. En dıştaki birinci silme, sütunçe yanlarında başlamış ve üstte daha dar şekilde yatay biçimde uzanmaktadır. Bundan sonraki silme yarı silindirik, içbükey şekilde düzenlenmiş, üçüncü sıradaki ise düz bir yüzeye sahiptir. Yüzeyleri sade bırakılan geniş silmeleri birbirine bağlamak için ince yarım oluk silmeler kullanılmıştır. Dıştan dördüncü sıradaki diğer bir içbükey silmenin alt uçlarına, iki tarafta da benzer olan ters mukarnaslı süsleme uygulanmıştır. Süsleme alta doğru cepheden çıkıntı yapan ve daralan dört sıra ters mukarnastan oluşmaktadır. En üst ve en geniş mukarnas sırasının iki yanında bademler ve ortasında motif oyma tekniğinde yapılmış, aynalı kemerli kartuş bulunmaktadır (Çizim 2; Resim 3).

Daha içte, dört adet kuşatma kemeri mukarnaslı kavsarayı çevrelemektedir. Renkli taşlardan yapılan sivri kuşatma kemerlerinin üst kısmında, iki satırlık sülüs kitabe yazısı görülmektedir. Kemer köşeliklerinde içerisinde geometrik süslemeler olan iki adet gülbezek (Dursun, 2016: 409) bulunmaktadır. Bu gülbezekler daire biçimli dış hatlara sahip olup, soldakinin iki tarafına, sağdakinin sağ alt ve sol üst bölümüne bitişik olarak, birer düğüm yapılmıştır. Sol köşelikte bulunan gülbezek içerisinde oluklu şeritler farklı eksenlerde kırılmalar yaparak geçmeler halinde uzanmaktadır. Bu kırılmalarla merkezde beş kollu bir yıldız ve ışınsal düzlemde, çevresinde beşgenler, altıgenler, altı kollu yıldızlar ve altı kollu yarım yıldızlar süslemenin temasını oluşturmaktadır. Sağdaki gülbezek ise yine farklı eksenlerde kırılmalar yapıp, geçmeler halinde uzanan oluklu şeritlerden oluşmaktadır. Bu kompozisyonun arka planında merkezde beşgen; ışınsal düzlemde onun çevresinde üçgen, baklava, beşgen, deltoid ve kelebek motifleri oluşmaktadır. Gülbezek süslemeleri cepheye zemin oyma tekniğinde işlenmiştir.

Taç kapı kavsarası, on bir sıra mukarnastan meydana gelmektedir (Resim 2). Alttan ilk mukarnas sırası, sadece

[3] Ernst Diez, burada yer alan vazo biçimindeki kaidenin bir başka benzerinin Gürcistan'ın Sanahin Kilisesi bünyesinde de yer aldığından bahsetmiştir (Diez, 1947: 222-223).

[4] Taç kapılara yazılan yaygın örneklere dayanarak, burada Sultan'a veya baniye yönelik övgü ya da bir mesaj içeren ayet yahut hadis yazıyor olmalıdır.

iki köşede dörder badem mukarnastan oluşurken arada kalan düz yüzeye, yapı kitabesinin bir kısmı işlenmiştir. İkinci sırada belli aralıklarla beş adet izdüşümünde beşgen planlı sarkıt (püskül) bulunur. Sarkıtların diplerine merkezinde beşgen boşluk olan -en soldaki hariç- birer beş kollu yıldız motifi işlenmiştir. Mukarnas sırasını, yanlarda yelpaze dilimli, merkezde ise yarım yıldız biçiminde plana sahip mukarnas ve onun iki yanında birer yayvan badem mukarnas oluşturur. Üçüncü mukarnas sırası, yelpaze dilimli, badem, yayvan badem mukarnaslardan oluşmaktadır. Merkezdeki iki yelpaze dilimli mukarnasın ise izdüşümünde planı yarım yıldız şeklindedir. Dördüncü mukarnas sırası yelpaze dilimli mukarnaslardan oluşup, sol kısmında iki adet sarkıt vardır. Bu sıranın seviyesinde, kavsaranın sağ ve sol kısmında, alttan bakıldığında birer adet kubbe benzeri küçük boşluk izlenebilmektedir. Bu boşlukların merkezinde dokuz kollu yıldız biçiminde birer boşluk daha vardır. Beşinci sırada, merkezde bir yelpaze dilimi ve onun etrafında bademler sıralanmaktadır. Altıncı sıra, büyük oranda tahrip olmuştur; fakat yelpaze dilimli mukarnaslardan oluştuğu anlaşılmaktadır. Yedinci sırada bademlerin birleşiminden oluşan kemerli nişler ve sola yakın kısımda küçük bir sarkıt bulunmaktadır. Sekizinci sıra, tamamen yelpaze dilimli mukarnaslardan meydana gelmektedir. Dokuzuncu sırada, bademlerin birleşiminden oluşan kemerli nişler ve her birinin içine ikinci sıradakilere göre daha kısa boyutlu sarkıtlar işlenmiştir. Onuncu sıra, yelpaze dilimli mukarnaslardan oluşmaktadır. On birinci sıra ise izdüşümünde on kollu yarım yıldız planlı ve dilimli niş formunda düzenlenmiştir.

Mukarnaslı kavsaranın altında, yapının iki satır halindeki Selçuklu dönemi kitabesi bulunmaktadır. Onun altında ise İlhanlı (Ebu Said Bahadır Han) dönemine ait olduğu sanılan, üç satırlık Farsça kitabe bulunmaktadır (Kuran, 1969: 57). Sülüs hatlı kitabeler de kademeli olarak, iki renkli taş ile düzenlenmiştir.

Yapıya giriş basık kemerli açıklık ile sağlanmaktadır. Basık kemer renkli taşlarla zıvana geçmeli olarak düzenlenmiştir. İki renk taşlar birbirine küçük yarım daireler şeklinde geçmeler yapmaktadır. Girişin iki yanında mukarnaslı konsollar bulunmaktadır. Bu konsollar yukarıya doğru dört sıra halinde yükselen mukarnastan oluşmaktadır. İlk mukarnas sırası yayvan badem, ikinci sıra yelpaze dilimli, üçüncü ve dördüncü sıra ise ikişerli birleşik bademlerden oluşmaktadır.

Taç kapı kavsarası üç sıra mukarnaslı bir altlığa oturmaktadır. Bu mukarnaslar ana nişin iki yanında ve bir miktar da ön cephede devam etmektedir. İlk sırada bademler, ikinci sırada yelpaze dilimli ve izdüşümünde beşgen planlı mukarnaslar vardır. Üçüncü sırada ikili birleşik badem nişleri ve yarım yıldız biçiminde plana sahip, dilimli nişler görülmektedir.

Ön cepheye bakan mukarnaslı alan karşıdan bakıldığında sütun başlığını andırmakta olup, bu kısmın altında bitkisel süslemeli kareye yakın görünümde alanlar mevcuttur. Süsleme palmet, yaprak ve rumi dalların birbirine birleşmesinden oluşan girişik-girift bir kompozisyona sahiptir. Taç yapraklarla silme içine alınan palmetler üzerinde sarmal kıvrımlar bulunmakta, palmetlerin dip kısmından uzanmış dallar ise birer adet kıvrımlı yaprak ile sonlanmaktadır. Taş malzemeye zemin oyma tekniği ile işlenen süslemeler, bitkisel ve oluk yivli hatlarla düzenlenmiştir (Çizim 2; Resim 3).

Anadolu Selçuklu taç kapılarında, ana niş köşelerinde yaygın görülen sütünce uygulamaları yerine, Cacabey Medresesi taç kapısında oluklu ve kaval silmeler kullanılmıştır. Bahsi geçen kaval silmelerin, ortada düğüm yaptığı ve aşağı kısımda ana niş içine doğru dönerek üst bölümde birleştiği izlenmektedir.

Ana niş köşelerinde, yukarıda bitkisel süslemeli alanın yan kısımlarında, alana üç boyutlu olarak yerleştirilmiş birer küre bulunmaktadır. Küreler geometrik motiflerle, zemin oyma tekniğinde işlenmiştir (Çizim 2; Resim 3). Girişin sağındaki (batı) küre üzerinde, oluklu şeritlerle farklı eksenlerde kırılmalar yapan geçmeler yoluyla merkezde, sekiz kollu yıldız motifi oluşturulmaktadır. Bu yıldızın etrafında ise ışınsal düzlemde konumlandırılmış, düzensiz altıgen ve üçgen şekilleri oluşmaktadır. Solda (doğu) yer alan kürede, oluklu şeritlerden oluşan bitkisel (girişik-girift) ve geometrik süslemeler bir arada uygulanmıştır. Bu süslemeler yoluyla merkezde sekiz kollu yıldız şekli oluşturulmuştur. Merkezdeki bu yıldızın (ışınsal düzlemde) çevresinde motifler, iki rumi dalı ve bir palmet şeklinde sırasıyla, yan yana tekrar ederek uygulanmıştır.

Taç kapı ana nişinin doğu ve batı iç yüzeylerinde, birer adet yan niş yer almaktadır (Çizim 3; Resim 3). Yan nişler, sivri kemere sahip, beş sıra mukarnaslı kavsaralıdır. Mukarnaslardan ilk dört sırası yelpaze dilimli biçimlidir. En üst sıra da yarım yıldız formunda plana sahip ve dilimli niş biçimindedir. Yan nişlerin kemer bölümü ve iki yan kısmı oluk silmelerin arasına yerleştirilen, kalın kaval silmeyle çevrelenmektedir. Niş içerisinde ise uçları ikişerli badem mukarnaslı nişlerle sonlanan, üç dikey silindirik oyuk bulunmaktadır.

Yan nişlerin üst kısmında, daha önce tanımlanan mukarnaslı konsolun altında, ortası boş dikdörtgen panoların çerçevelerine geometrik süslemeler yapılmıştır. Giriş ana nişinin doğusundaki kompozisyon, oluklu şeritlerin

farklı eksenlerde kırılma yaparak ilerlemesi ve birbirlerine geçmeler yapmasıyla meydana gelmektedir. Bu şeritlerin arka planında, merkezde, on iki kollu yıldız oluşmaktadır. Yıldızın çevresinde ise ışınsal düzlemde beş kollu yıldızlar, düzensiz altıgen motifleri ve deltoidler temayı oluşturur. Bu motifler geçmeli şeritler yoluyla birleşerek, dikey ve yatay olarak tekrar etmektedir. Batıdaki panoda, düzenleme birbirine geçme yapan, sekizgenlerden meydana gelmektedir. Oluklu şeritlerle meydana gelen motifin arka planında ise altıgenler, kelebek şekline benzer motifler ve altı kollu yıldızlar bulunur (Çizim 3; Resim 3).

Medresede kuzeydoğu, kuzeybatı köşelerde ve batı cephenin ortasında olmak üzere, üç adet farklı boyutta payanda vardır. Payandaların üçü de silindirik olup, üst kısımları birer konik külahla sonlanmaktadır. Kuzey doğu köşede, türbeye bitişik payanda, diğerlerine oranla en kısa boyutlu olandır. Payandanın alt kısmında, köşeleri pahlı kare bir kaideden sonra, çapraz eksenlerde zikzaklar çizerek ilerleyen yuvarlak yüzeyli şeritlerin geçmeleriyle oluşan geometrik süsleme vardır. Şeritlerin ilerleyişinden meydana gelen boşluklar, yatay kandil motifi biçiminde tekrar eden bir tema oluşturmaktadır (Çizim 4; Resim 4)[5]. Kuzeybatı köşede bulunan payanda da köşeleri pahlı kare kaide bulunmaktadır. Payandanın alt kısmında, dikey düz hatlardan oluşan silmeler ve yivlerle dilimli bir görünüm verilmiştir[6]. Bir kaval, bir "V" şeklinde çıkıntı yapan silmeler, sırasıyla yan yana uygulanmıştır. Batı cephe ortasındaki payanda yine aynı tür kaideye sahiptir. Payandada yuvarlak formlu iç ve dışbükey şeritlerle oluşturulmuş zikzak motifleri görülmektedir[7]. Dikey olarak uzanan kaval silmeli zikzaklar yüzeyde üç defa kırılma yapmaktadır (Çizim 4; Resim 4).

Cepheleri hareketlendiren bir diğer unsur, cephe üst kısımlarında uygulanan testere dişi silmelerdir. Testere dişi silmeler kuzey cephe haricinde doğu ve güney cephenin bir kısmını, batı cephenin de tamamını dolaşmaktadır. Testere dişi silmelerin her biri üst kısımda sivrilen dikdörtgen taş bloklardan oluşmaktadır. Ayrıca yapıda batı cephede dört, doğu cephede iki adet olmak üzere altı çörten bulunmaktadır. Çörtenler genel olarak sade özellikler göstermektedir. Minarenin kare kaidesi pahlanarak üst kısımda sekizgene dönüşmektedir. Yerden yüksek olan girişin üst kısmı sivri kör kemer ve sade alınlıkla hareketlendirilmiştir. Kapının üzerinde, tuğla malzemeli alana geçilmeden önce minareyi çepeçevre saran yarım oluk silmeli bir bölüm bulunmaktadır.

Medresenin kapalı avlu bölümünde (Resim 5) süslemeler; mihrap, ana eyvan girişindeki boğumlu sütunlar, oda girişleri ve türbe girişinde yer almaktadır.

Ana eyvanın güney duvarının ortasında yer alan mihrap (Çizim 5; Resim 6), mermer malzeme ile yapılmıştır[8]. Mihrabın ters "U" formlu olan silmeleri, sağda,alttaki dikdörtgen alan haricinde sade bırakılmıştır. Bu alandan sonra süslemelerin yarım bırakılmış olduğu tahmin edilmektedir. Mihrap ana nişi yarım çokgen planlı olup silmeler dıştan merkeze doğru içbükey olarak devam etmektedir. En dıştaki yarım oluk silmeden sonra, kaval silme mihrabın içine doğru uçlarından kırılarak bir miktar daha uzatılmıştır. Bu kaval silme yüzeyi sınırlı alanda, yatay düzlemde uzanan yuvarlak yüzeyli zikzak motifleri ile bezenmiştir.

Dıştan içe doğru devam edildiğinde, dar düz yüzeyli, süslemesiz bir silme ve ardından daha geniş olan, bitkisel süslemeli silme gelir. Süsleme, rumi dallarının palmet ve lotuslarla birbirine geçmeler yaparak birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Girişik-girift özellikli süslemenin bazı kısımları düz yüzeyli, bazıları çizgisel yivlidir. Bir sonraki kaval silme, yine sınırlı olarak süslenmiştir. Daha sonraki geniş silmeye geçişi sağlayan silmenin üzerinde, zikzak motifleri bulunmaktadır. Bitkisel süslemeli silmeyle aynı genişlikte olan bir sonraki silmeye ise belli oranda geometrik süslemeler işlenmiştir. Silme süslemesi, farklı eksenlere doğru ilerleyen oluklu şeritlerin kırılmalar yapmasıyla, merkezde meydana gelen beşgen ve onun çevresinde ışınsal düzlemde devam eden üçgen, altıgen, beşgen ve baklava dilimlerinden oluşmaktadır (Çizim 5; Resim 6).

Ardından içe doğru, ince bir yarım oluk silme ve içbükey sade silmeyle kavsara köşeliklerine ulaşılmaktadır. Kavsara üstünde, silme içerisinde besmele ve "Allah'a tevekkül ettim" mealindeki yazı sülüs hatla yazılmıştır.

Mihrabın kavsarası konik yarım prizma formunda, yedi sıra mukarnastan oluşmaktadır. Alttan ilk sırada yelpaze biçimli küçük konsollar görülürken, ikinci sırada badem ve yarım yıldız biçiminde plana sahip olarak

[5] Buradaki çapraz eksenli geometrik şekillerden oluşan süslemenin bir benzeri, Osmanlı Dönemi'nde yapılmış olan Edirne Üç Şerefeli Camisi'nin (1410) batı cephesindeki minare üzerinde görülmektedir.

[6] Bu dikey silmeler, 13. yüzyıla tarihlendirilen Antalya Yivli Minare Camisi'nin minaresinde de görülmektedir.

[7] Bu kısımdaki zikzak süsleme şeklinin bir benzeri, yine Edirne Üç Şerefeli Camisi'nin kuzeybatı köşesindeki minare üzerinde görülmektedir. Süsleme burada sarmal şekilde devam etmektedir fakat taş üzerinde uygulanan derin oyma tekniği benzerlik göstermektedir.

[8] Anadolu mihraplarında kesme taş 12. yy.'ın ikinci yarısından 13. yy. ortalarına kadar yoğun olarak kullanılmıştır (Bakırer, 1976: 31).

şekillendirilmiş mukarnaslar, bahsi geçen konsollara oturmaktadır. Üç, dört ve altıncı mukarnas sıraları yelpaze dilimleriyle, beşinci sıra ise bademlerin birleşmesinden oluşan nişlerle şekillendirilmiştir. Son olarak, en üst sıra ise yarım yıldız biçiminde plana sahip, dilimli bir nişten meydana gelmektedir.

Mihrabın kavsarası, iki adet burmalı gömme sütuna oturmakta ve bu sütunların üst üste ikişer korint başlığı bulunmaktadır. Alttaki daha küçük olan başlık, sadece akantus yapraklarından oluşmaktadır; üstteki başlıkta hem akantus yaprakları hem de üst kısmında kıvrımlı "S" formunda süslemeler vardır. Sağdaki sütunun en üst kısmına farklı olarak, "S" şekillerinin yerine yan yana rumi dallarla çerçevelenen palmet sırası yerleştirilmiştir.

Medresenin ana eyvan kemerinin oturduğu köşelerde benzer özellikte, çok parçalı boğumlu birer sütunçe yer almaktadır (Çizim 6; Resim 7). Üç sıra mukarnaslı başlığa sahip sütunçelerin gövdesi beş bölümden oluşmaktadır. Taç kapıda bulunan vazo kaideler burada gövdenin parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Gövde bölümleri, alttan yukarıya doğru vazo, küre, vazo, süslemeli büyük küre ve vazo şeklinde sıralanmaktadır. Büyük küre haricinde diğer bölümler sade bırakılmış, bazıları da tahrip olmuştur. Büyük küre üzerinde girişik-girift bitkisel süslemeler görülmektedir (Çizim 6; Resim 7). Taç yapraklarla çevrelenmiş ortadaki palmetin ucundan, iki yana doğru uzanan ters verilmiş palmetler bulunmaktadır. Bu palmet sırası yan yana geçmeli olarak birleşip, kendini tekrarlayarak devam etmektedir. Rumi yaprak ve dallarla zenginleştirilmiş bu süsleme, oluklu olarak zemin oyma tekniğinde işlenmiştir.

Odalara geçit veren kapıların her biri küçük ayrıntılarla hareketlendirilmiştir. Kapı dış kenarları ters "U" biçiminde sade silmeli olarak yapılmıştır. Tüm girişlerin iç üst kenarlarında da silindirik yatay silme formunda birer konsol bulunmaktadır. Giriş eyvan kemerinin iç kısmıysa, dilimli olarak dikine üç parçaya bölünüp bir hareketlenme sağlanmıştır. Ayrıca ana kubbenin iç kısmında, iki renkli taşlar aracılığıyla farklı bir görünüm sağlanmıştır.

Medrese'nin kuzeydoğu köşesinde, yer alan Cacabey Türbesi (Resim 1), kesme taş ve nadiren moloz taş malzemeden medrese ile aynı tarihte yapılmıştır. Medrese planının bir parçası olan türbenin, kare planlı kübik gövdesi, yukarıda köşelerden pahlanarak onikigen kasnağa dönüşmektedir. Yapının üzeri, içten kubbeli olan piramidal külah ile örtülüdür. Türbeye, medresenin kapalı avlusunda, doğu eyvanın kuzey duvarından girilmektedir (Resim 5). Yerden yüksek girişe yedi basamaklı bir merdivenle ulaşılmakta; cenazelik girişine ise aynı hizadan merdivenle inilmektedir. Beşik tonozlu cenazelik bölümünde, bir adet sanduka bulunmaktadır (Önkal, 1996: 356-359).

Cacabey Türbesi'nin taş süslemeleri, kuzey cephe penceresinde ve giriş kapısı çerçevesinde yoğunlaşmaktadır. Yapının mukarnas kavsaralı ve sütunçeli kuzey penceresinin, bir Selçuklu taç kapısı gibi ayrıntılı olarak süslendiğini görmekteyiz (Çizim 8; Resim 9). Pencerenin en dıştaki silmeleri, ters "U" formunda üç sıra mukarnastan[9] meydana gelmektedir. Pencereye doğru yönelmiş olan bu mukarnaslı alanlar, dıştan içe doğru hafifçe kademelenmektedir. En dıştaki mukarnaslar yatay biçimde tekrar ederek sıralanan, yarım yıldız biçiminde plana sahip nişlerden; ikinci sıra, yelpaze dilimli iki mukarnasın oluşturduğu nişlerden; üçüncü sıra ise yan yana badem ve aynalı kemerli, içi boş bırakılmış kartuşlardan meydana gelmektedir. Mukarnaslı silmeden sonra, ilk sırada bir ters "U" formlu ve yukarıda sivri kör kemer köşeliğine dönüşen, ikinci bir silme onu takip etmektedir. Bu iki silmenin sütunçe hizasına kadar süslenmiş olduğu, üst taraflarının boş bırakıldığı gözlemlenmektedir. Ayrıca dıştaki silmenin geometrik şeritleri altta oluklu yüzeyliyken, üste doğru çıktıkça düz yüzeyli olarak, işlenmeden bırakılmıştır. Bu da süslemenin uygulama sırasında -bir sebepten dolayı- yarım bırakıldığını göstermektedir. Dıştan birinci silme, yarım oluk yüzeyli şeritlerle meydana gelen geometrik motife sahiptir. Süsleme çapraz ve eğik biçimde kırılmalar yaparak uzanan, iki adet şeridin birbirine geçmesi ile meydana gelen eğik "M" formlarından oluşmaktadır. Şeritlerin arka planında üçgen, yarım kelebek ve baklava dilimi motifleri belirmektedir. Silmenin içe bakan tarafındaysa, motif oyma olarak işlenen yarım altı kollu yıldızlar, süslemeyi tamamlamaktadır (Çizim 8; Resim 9). İkinci silme, farklı eksenlerde ilerleyen oluklu yüzeyli şeritlerin, birbirlerine geçmeler yapması ile meydana gelen, yine geometrik süslemeye sahiptir. Süsleme temasında bu defa beşgen, üçgen ve deltoid gibi motifler mevcuttur. Süsleme şeritleri boyut olarak bir önceki silmeden daha incedir. Pencerenin mukarnaslı kavsarasının, köşelikleri sade bırakılmış olup, hemen altında iki satırlık yazı vardır. Sülüs hatlı yazının ilk sırasına, Mümin suresinin 39. ayeti, ikinci sırasında ise Rahman suresinin 26-27. ayetleri yazılmıştır (Önkal, 1996: 358; Tay, 2010: 17).

Konik yarım prizma şeklindeki kavsara, beş mukarnas sırasından meydana gelmektedir. İlk mukarnas sırası

[9] Benzer tarihli olan Sivas Çifte Minareli Medrese (1271) taç kapısında da bu mukarnas uygulamasını görebilmekteyiz.

badem, yayvan badem ve düz yüzeylerden oluşur. Dördüncü sıra ve beşgen planlı sarkıtlar bulunan ikinci sıra, yelpaze dilimli mukarnaslıdır. Üçüncü mukarnas sırası bademlerin birleşmesiyle meydana gelen, yarım çokgen nişlerden oluşmakta; beşinci sıra ise yarım biçimde yıldız formlu plana sahip dilimli niş şeklindedir. Mukarnaslı kavsara, -mihrapta olduğu gibi- üst üste çift başlıklı sütunçelere oturmaktadır. Sütunçe gövdelerine oluklu silmelerle dilimli bir görünüm verilmiştir. Kaide bölümleri, gövdenin hafif genişletilmesiyle vurgulanmakta ve gövdeden, burmalı boyun kısmından sonra akantus yapraklı başlıklara geçilmektedir. Sütunçe başlıkları, medrese kapalı bölümündeki mihrabın başlıkları ile benzer şekilde yapılmış olup, başlıkların tepe kısmı yan yatmış kıvrımlı "S" şekilleriyle sonlanmaktadır (Çizim 8; Resim 9).

Medresenin doğu eyvanında yer alan türbe girişinde (Çizim 7; Resim 8), kalın kaval silmelerle sınırlandırılmış ters "U" şeklinde bir silme kapıyı kuşatmaktadır. Silmenin üst ve sol alt kısmı boş bırakılmış olup, kapının iki yanındaki alanlar süslenmiştir. Dış penceredeki gibi süslemeler burada da tamamlanmadan bırakılmıştır. Süslemeler, zemini tam düz olmayan, yarım silindirik bir yüzeye zemin oyma tekniğinde uygulanmıştır. Süsleme girişik-girift bitkisel bezemelerden meydana gelmektedir. Kıvrım dallardan, rumi yapraklarından ve ters-düz palmetlerden meydana gelen kompozisyon, oluklu yüzeyli hatlara sahiptir. Belli noktalarda geçmeli olarak birleşen süsleme kendisini tekrarlayarak ilerlemektedir. Bu bitkisel süslemeler, medrese içerisindeki, boğumlu sütun yüzeyindekilerle benzerdir. Süslemede farklı olarak, girişin sağ alt köşesindeki silmeye, zemin oyma tekniğinde büyükçe bir palmet motifi işlenmiştir. Bu palmetin ile girişin sağındaki süslemeler büyük oranda tahrip olmuştur.

Değerlendirme

Genel anlamda Türk-İslam mimarisinde geometrik süsleme biçimleri, kırık ve düz çizgiler, çokgen, yıldız ve diğer biçimlerin birleşiminden meydana gelmektedir (Mülayim, 1982: 7). Bu bağlamda, Cacabey Medresesi ve Türbesi'nde geometrik süslemeler de çeşitli biçimlerde karşımıza çıkmaktadır. "Şerit, çokgen ve çemberlerin geçmeli olarak birleşimleriyle meydana gelen kompozisyonlar", taç kapı üzerinde, kuşatma kemeri köşeliklerindeki gülbezekler içerisinde, taç kapı ana nişi köşelerindeki üç boyutlu kürelerde ve yan niş üstündeki panolarda; türbenin kuzey penceresinin en iç silmelerinde, kuzeydoğu köşedeki payanda üzerinde; kapalı bölümde mihrabın en iç silmesinde görülmektedir. Cacabey Türbesi kuzey penceresi, dıştan birinci silmesinde, altı kollu yıldızlardan meydana gelen motif oyma "kenar motifleri" grubunda; aynı alandaki, iki adet şeridin birbirine geçmeleriyle meydana gelen, eğik "M" formlarından oluşan süsleme de "tek eksende gelişim gösteren motifler arasında" yer almaktadır. Taç kapı, dış köşe sütunçelerinde ve mihrap sütunçelerinde, batı cephe ortasındaki payandada ve mihrabın dış sütunçesinde ise "zikzak ve burgu biçimli süslemeler" görülmektedir.

Cacabey Medresesi'nde bitkisel kompozisyonlar, genellikle girişik-girift bir düzende, içerisinde rumi, palmet ve kıvrım dallar gibi motifleri içermektedir. Bunlar, taç kapıda bulunan üç boyutlu vazo kaidelerde; ana niş köşelerinde ön yüzeyde bulunan bitkisel panolarda; kapalı avluda ana eyvan köşelerinde bulunan boğumlu sütunlardan bitkisel bezemeli olan kürede; mihrabın dıştan ikinci silmesinde ve mihrabın sağ sütunçe başlığında; türbe girişinin sağ alt köşesinde (sadece palmet) ve türbe girişindeki bitkisel süsleme içerisinde çeşitli biçimlerde görülmektedir. Ayrıca medrese taç kapısı kuşatma kemeri köşeliklerinde, birer adet gülbezek bulunmaktadır. Bunlardan başka türbenin kuzey penceresinde bulunan sütunçeler, medresenin kapalı bölümündeki mihrap sütunçe başlıkları bitkisel kaynaklı olan akantus yapraklı düzende yapılmıştır.

Genellikle işlevinin yanında, süsleme amaçlı olarak kullanılan mukarnas, Cacabey Medresesi'nde de en çok görülen ögelerdendir. Medresenin taç kapı kavsarasında, yan niş kavsarasında, yan niş üstlerindeki konsollarda, kapı söve konsolları ve taç kapının dıştan dördüncü silmesinde farklı mukarnas biçimleri bulunmaktadır. On bir sıra olan taç kapı kavsarası mukarnas dizilerinde genel olarak yelpaze dilimleri ağırlıktadır. Sarkıtların da yer aldığı kavsarada mukarnasla üç boyutlu boşluklar oluşturulmuştur. Taç kapı dördüncü sıra silmelerinin en altında bulunan üç sıra ters mukarnas uygulaması, süsleme amaçlı olarak yapılan bir uygulama olarak dikkati çekmektedir. Türbe penceresi beş sıra mukarnas kavsaralı olup, en dış silmesi de ters "U" biçimli üç sıra mukarnastan meydana gelmektedir. Mescit mihrabı kavsarasında yine yelpaze dilimlerinin ağırlıkta olduğu mukarnas uygulaması vardır. Ayrıca, ana eyvan köşelerindeki boğumlu sütunların başlıkları üç sıra mukarnaslı olarak düzenlenmiştir.

Sonuç

Sosyal bir varlık olan insan, içinde doğmuş olduğu toplumun siyasi, ekonomik, kültürel veya sanatsal

ortamında, düşünce yapısı ve yaşayış biçimi bakımından yaşamını şekillendirmektedir. Bu sebeple, her ne alanda olursa olsun kişinin üretimi, aynı zamanda o toplumun bir yansımasıdır. Kişi kendini tümüyle toplumdan soyutlamadığı sürece, doğal olarak o toplumun genel sanat üslubuna mikro düzeyde katkı sağlamak durumundadır. Bu bağlamda sanatçı ve toplum birbirini sürekli etkileyen iki unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Farklı dil, din, ırk ve kültürlere sahip toplumlar, insanın duygusal arayışlarından biri olan "sanat" ortak paydasında birleşmektedir. Genel anlamda sanatın birleştirici yönleri olmakla birlikte, her sanat eseri diğerlerinden farklı ve tektir. Sanatçı toprak, taş, ahşap ve sayamayacağımız birçok materyal üzerine zihnindeki düşüncelerini ve duygularını işlemiştir. Bunu yaparken, içinde yaşadığı dönemin ve toplumun izlerini eseri aracılığıyla, gelecek kuşaklara kalıcı olarak aktarmıştır. Kırşehir Cacabey Medresesi, yapı ustası (sanatçısı) belli olmadığı halde, yapının genel görünüşü ve süslemeleri bizlere, içinde bulunduğu toplum, devlet, dönem hatta bölge hakkında ipuçları vermektedir.

Anadolu Selçuklu Devleti, Kösedağ Savaşı (1243) sonrasında Moğollar'a bağlı olarak bir süre daha varlığını sürdürmüştür. Yaşanan savaşın etkileriyle Anadolu'da imar faaliyetleri bir süreliğine duraklamış ve ardından tam tersi bir kuvvetle gelişmiştir. Bu süreçte bazı merkezlere valiler atanmış, bu bağlamda Kırşehir'e de 1261 yılında Nureddin Cibril bin Cacabey vali olarak görevlendirilmiştir (Şahin, 2002: 481-482). 1245 yılı sonrasında inşa edilen yapılarda, hem mimari hem de taş süsleme oranı açısından gözle görülür bir artış ve çeşitlilik gözlemlenmektedir (Dursun, 2009: 110). Anadolu'da İlhanlı etkisi ile meydana getirilmiş Sivas Gök (1271) ve Çifte Minareli Medreseleri (1271), Erzurum Çifte Minareli (13. yy. sonu) ve Yakutiye (1310) Medreseleri ve Kırşehir Cacabey Medresesi (1272) gibi eğitim yapıları, genel olarak Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu sanatının devamı niteliğinde olup (Beksaç-Çobanoğlu, 2000: 105), belli noktalarda kendine has özellikleriyle mimari ve süslemeye yenilikler getirmişlerdir. Bu yenilikler, 13. yy. ortalarından sonra yapılan süslemelerde en belirgin olarak, geometrik içeriğin daha sınırlı tutulması, bitkisel süslemenin ise plastik bir ifade kazanarak daha yoğun kullanılması şeklinde belirmektedir. Ayrıca, Asya kaynaklı etkilerin çoğaldığı bu 40 yıllık süreçte (1270-1310), arma biçimlerini barındıran simgelerin bir arada kullanıldığı örnekleri yapı cephelerinde görebilmekteyiz (Mülayim, 2016: 276-277). Orta Asya Kamlık geleneğine göre, dünyanın merkezi olduğuna inanılan ve Kam ile gök arasında merdiven vazifesi gören Hayat Ağacı'nın (Öney, 1968: 34) çevresine, bazı yırtıcı ve koruyucu hayvan figürlerinin farklı kombinasyonlarla yerleştirilmesiyle, bu arma görünüşü sağlanmaktadır. Malzeme olarak da çeşitliliğin arttığı bu dönemde, genel olarak çini süsleme, taş süsleme ile yarışır seviyelere ulaşmıştır. Bu bağlamda, konumuz olan Cacabey Medresesi, süsleme bakımından yukarıda ismi zikredilen medreselerle kıyaslandığında gözle görülür bir sadeliğe sahiptir. Fakat incelenen süslemelere bakıldığında, döneminde gelişen bitkisel süsleme ağırlıklı İlhanlı etkisi göze çarpmaktadır. Özellikle Sivas ve Erzurum örneklerindeki süsleme yoğunluğunu Cacabey Medresesi'nde bulamayışımızın sebebi bölgenin kırsallığı, bölgesel siyasi-ekonomik durum gibi kesin olarak bilemediğimiz, çeşitli nedenlere bağlanabilir.

Medresede yer alan motif ve kompozisyonların çoğunluğu yalnızca süsleme amaçlı olarak yapılırken, bazıları ise kozmolojik ve sembolik anlamda yorumlanabilmektedir. Bunlardan dairesel ve küre formlu elemanlar, bazı araştırmacılarla yapının gözlem evi -Astronomi eğitimi verilen yer- şeklinde tanımlanmasına bağlı olarak, kozmik bağlantılarla ilişkilendirilmiştir. Evren tasvirleri olarak düşünülen bu -üç boyutlu- küre biçimli unsurlar, üzerinde yıldız kompozisyonları barındırmaları sebebiyle de yapının, öne sürülen gözlem evi işlevine yönelik bilinçli bir seçim şeklinde yorumlanmaktadır (Şaman Doğan-Yazar, 2013: 226; Arıkan vd., 2009: 51-58). Aynı küreler üzerinde yer alan, genellikle sekiz kollu yıldız biçiminde tanımlanan Selçuklu motifi, tarafımızca anlam noktasında sekiz "8" sayısı ile bağlantılı şekilde, Cennet damgası olarak nitelendirilmektedir (Aslan-Duran, 2021: 401-402).

Cacabey Medresesi, Anadolu Selçuklu Devleti'nin tüm yapılarında yoğun bir şekilde görülen klasikleşmiş pek çok süslemeyi bünyesinde barındırmaktadır. Bunlar burgulu sütunçeler ve akantus yapraklı başlıkları; şeritlerin kırılmalar yapması ile meydana getirdiği, arka planında yıldız biçimleri oluşturan geometrik kompozisyonlar; geometrik içerikli dairesel gülbezekler, eğik "M" formlu kenar motifleri; yan niş ve üzerine süsleme panosu, mukarnas konsol uygulamaları; mukarnas başlıklar olarak sıralanabilir.

Süsleme olarak bu yapı özelinde, İlhanlı dönemi etkisinde ortaya çıkan yeniliklere ve farklılıklara bakıldığında, konik külahlı payandalar, plastik özelliği baskın palmet, rumi, kıvrım dal birleşmelerinden meydana gelen bitkisel süslemeler, taç kapıdan üç boyutlu olarak dışa sarkan küreler, sütunçe üzerinde kullanılan küre örnekleri ve vazo biçimli süslemeler, ters sıralanan mukarnas sistemi, mukarnas içlerinde boşluklu alanlar oluşturulması gibi uygulamaları görmekteyiz. Cacabey Medresesi çağdaşları içerisinde daha sade özellikler

göstermesine rağmen Selçuklu-İlhanlı süsleme sentezinin eşit pay edildiği nadir ve önemli örneklerden biridir. Bu çalışmada, Cacabey Medresesi süsleme bakımından incelenerek, söz edilen iki kültürün ortak ve farklı sanatsal yönleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Kaynaklar

Arıkan, N., Tuğutlu, E. ve Eraslan, Y. (*Kırşehir Emiri Caca Bey ve Medresesi: Simetrik Yaklaşımlar*, Kırşehir: Kırşehir Valiliği Yay. 2009.

Aslan, Y. *Kırşehir Merkez Türk Devri Yapilarinda Taş Süsleme (13-14. Yüzyil),* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2018.

Aslan, Y. ve Duran, R. Türk Sanatında Cennet Damgası ve Türk Kültüründe Sekize "8" Yüklenen Anlamlar, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 51, 383-405, Konya, 2021.

Beksaç, E. ve Çobanoğlu, A.V. "İlhanlılar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Cilt. 22, s. 105-108.). İstanbul: Diyanet Vakfı Yay. 2000.

Bakırer, Ö. *Onüç ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrapları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay. 1976.

Diez, E. Endosmos'lar. *Felsefe Arkivi*, 2, 221-229, İstanbul, 1947.

Dursun, Ş. *Anadolu Selçukluları Dönemi Kayseri Türbelerinde Taş Süslemeciliği*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2009.

Dursun, Ş. *Anadolu Selçuklu Kervansaraylarında Süsleme*, Yayımlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2016.

Eyice, S. Cacabey Medresesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, (Cilt. 6, s. 539-541), 1992.

İnan Ocak ve Tanyeli, "Kırşehir Cacabey Medresesi ve Onarımları", *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştıamalar Dergisi,* 11 (21), s. 145-170, 2016.

Kuran, A. *Anadolu Medreseleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay. 1969.

Mülayim, S. *Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler*, Ankara: Kütür ve Turizm Bakanlığı Yay. 1982.

Mülayim, S. "İlhanlı Dönemi Anadolu Plastiğinde Asya Çağrışımları", *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 1, s. 275-295, Konya, 2016.

Öney, G. "Anadolu Selçuklu Sanatında Hayat Ağacı Motifi", *Belleten*, 32(125), s. 25-36, 1968.

Önkal, H. *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay. 1996.

Sayılı, A. ve Ruben, W. "Türk Tarih Kurumu Adına Kırşehir'de Cacabey Medresesinde Yapılan Araştırmanın İlk Kısa Raporu", *Belleten*, 11(44), s. 673-691, Ankara, 1947.

Şahin, İ. "Kırşehir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Cilt. 25, s. 481-485), İstanbul: Diyanet Vakfı Yay. 2002.

Şaman Doğan, N. ve Yazar, T. "Anadolu Selçuklu ve Beylikleri Dönemi Mimari Süslemesinde Küre, Küre ve Koni Kesiti/Kabara, Rozet", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* 19, s. 221-244, Ankara, 2013.

Şimşek, A. Cacabey ve Medresesi, Kırşehir: Kırşehir Valiliği Yay. 2006.

Tay, L. *Kırşehir (Merkez) Türbeleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara, 2010.

Temir, O. *Kırşehir Emiri Caca Oğlu Nur El-Din'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay. 1989.

Turan, O. *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, İstanbul: Turan Neşriyat. 1969.

Ülgen, A. S. "Kırşehir'de Türk Eserleri", *Vakıflar Dergisi*, 2, 254-256, Ankara, 1942.

Görseller:

Resim 1. Cacabey Medresesi genel görünüşü (Y. Aslan).

Resim 2. Taç kapı genel görünüşü (Hikmet Karaaslan'dan).

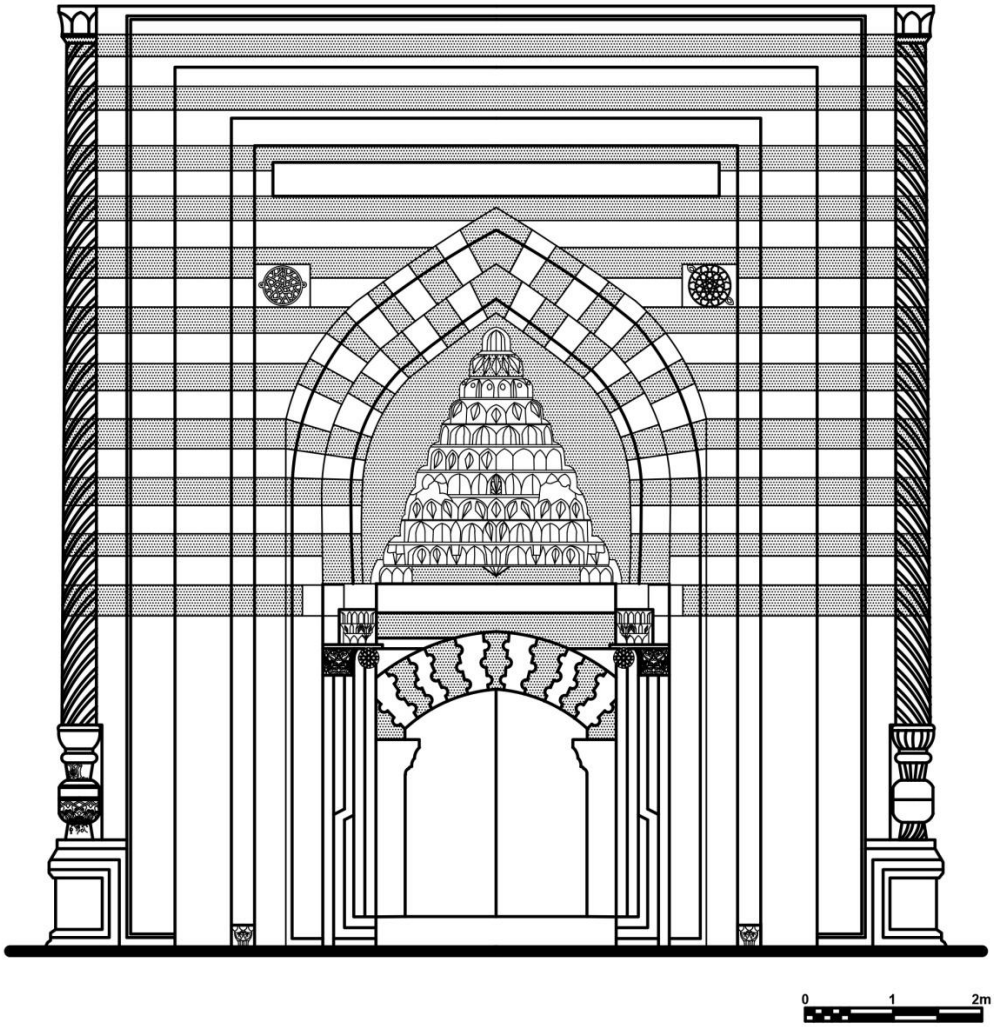

Çizim 1. Taç kapı genel görünüş çizimi (Y. Aslan).

Resim 3. Taç kapı üç boyutlu küre ve yanlarında bitkisel süslemeler; geometrik içerikli gülbezekler; dış sütunçe vazo biçimli kaideleri; mukarnaslı kavsara ve dördüncü silmede yer alan ters mukarnas uygulaması (Y. Aslan).

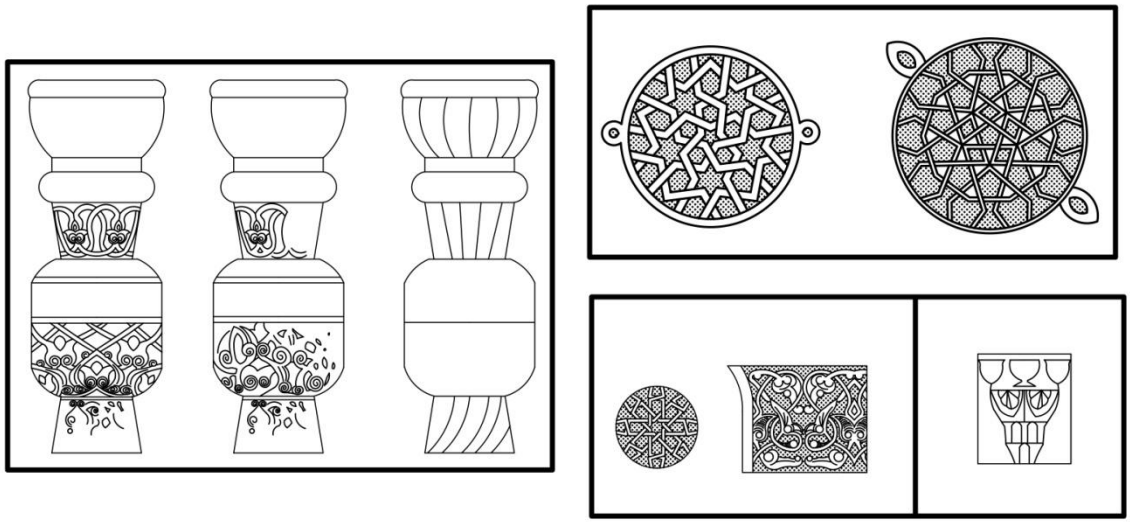

Çizim 2. Dış sütunçe vazo biçimli kaideleri (En solda, süsleme restitüsyon denemesi); geometrik içerikli gülbezekler; taç kapı üç boyutlu küresi ve yanında bitkisel süslemeler; dördüncü silmede yer alan ters mukarnas uygulaması çizimleri (Y. Aslan).

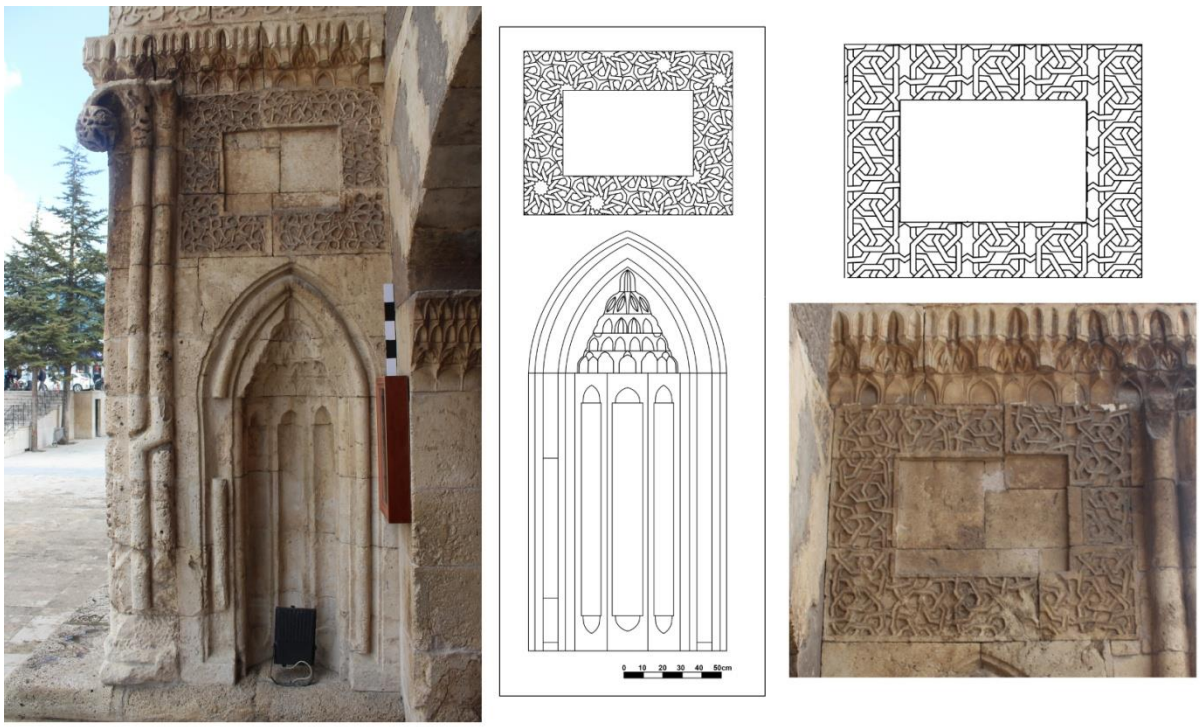

Resim 3 /Çizim 3. Taç kapı doğu yan nişi ve üzerinde yer alan geometrik pano; batı yan nişi üzerinde yer alan pano (Y. Aslan).

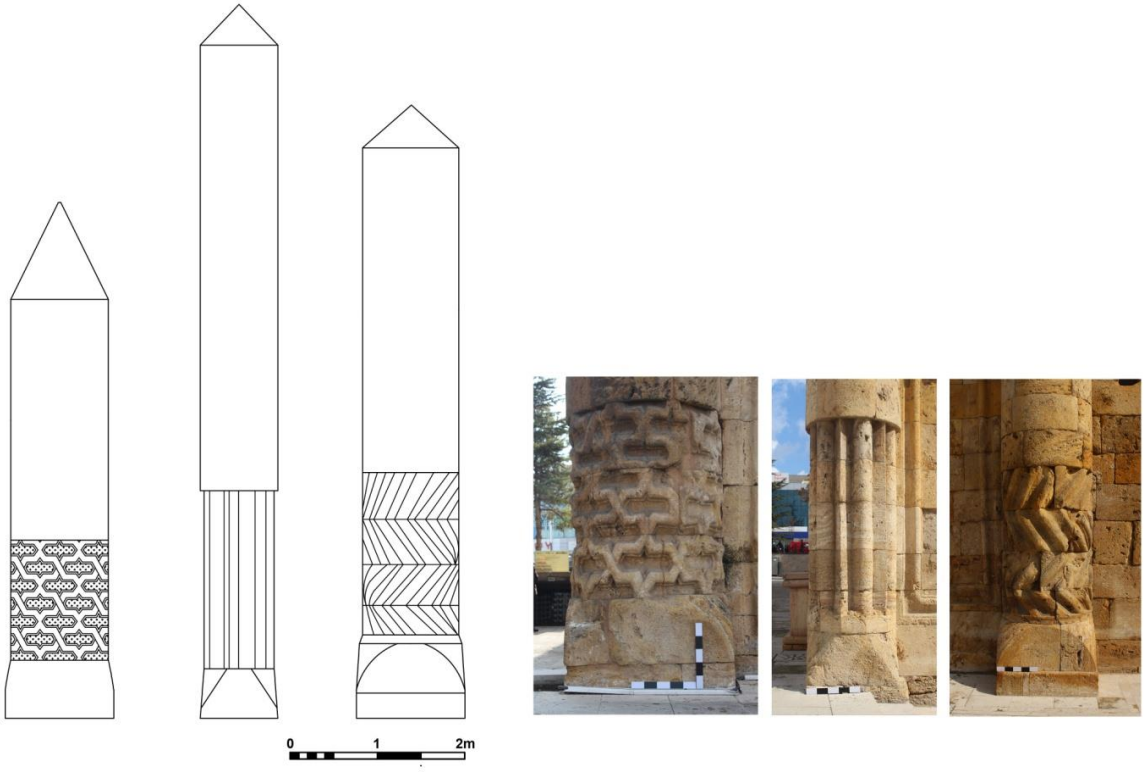

Çizim 4 / Resim 4. Medrese (kuzeydoğu köşe - kuzeybatı köşe - batı cephe ortası) payandaları (Y. Aslan).

Resim 5. Medrese kapalı bölümünden genel görünüşler (Y. Aslan).

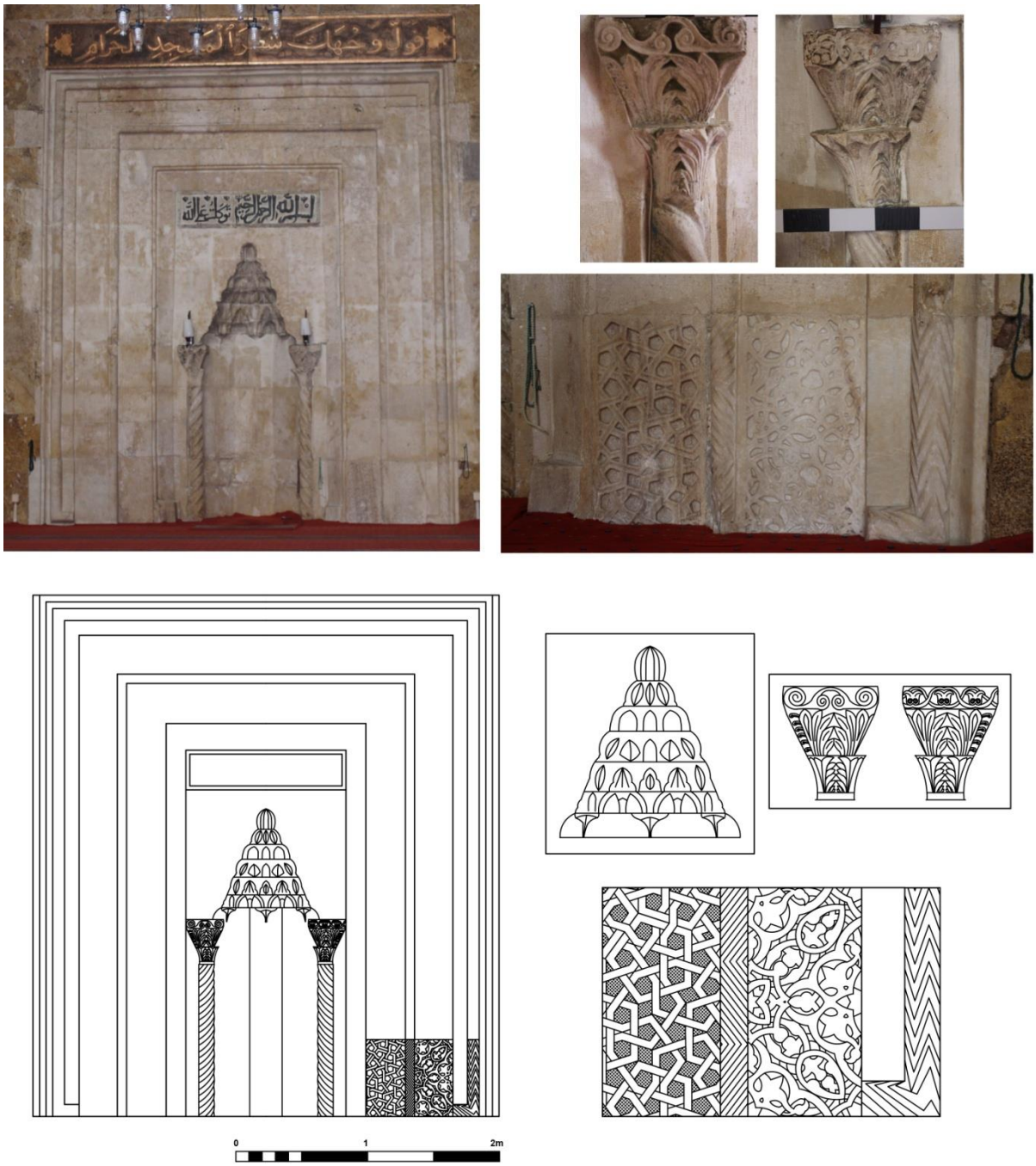

Resim 6 / Çizim 5. Medrese ana eyvan mihrabı; sütun başlıkları, sağ alt köşesinden ayrıntılar ve çizimleri (Y. Aslan).

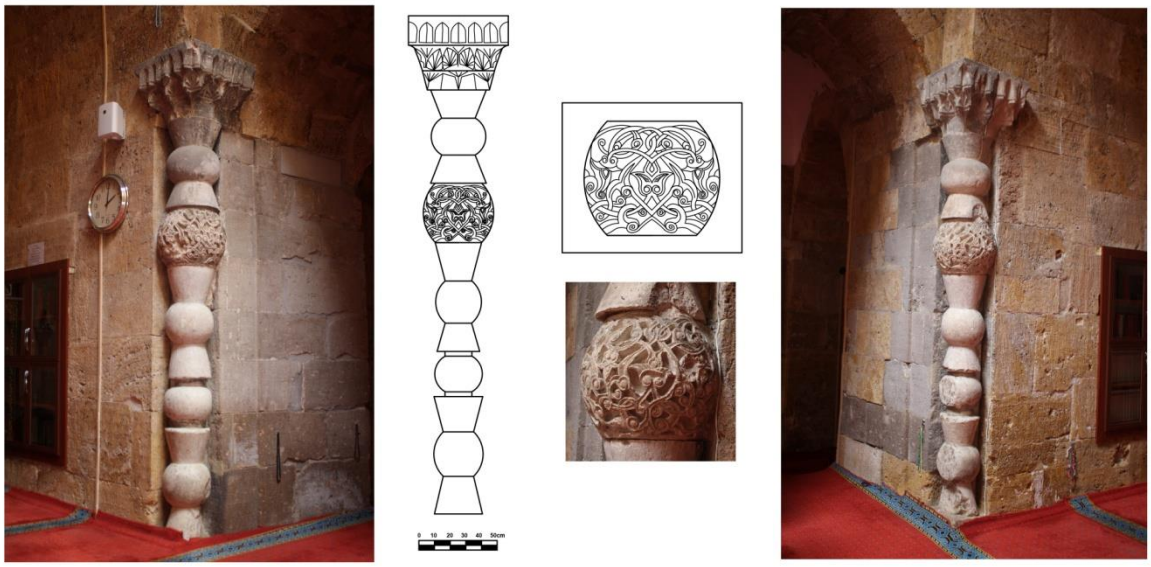

Resim 7 / Çizim 6. Ana eyvan köşeliklerinde yer alan boğumlu sütunçeler (Y. Aslan).

Resim 8 / Çizim 7. Doğu eyvan içinde yer alan türbe girişi (Y. Aslan).

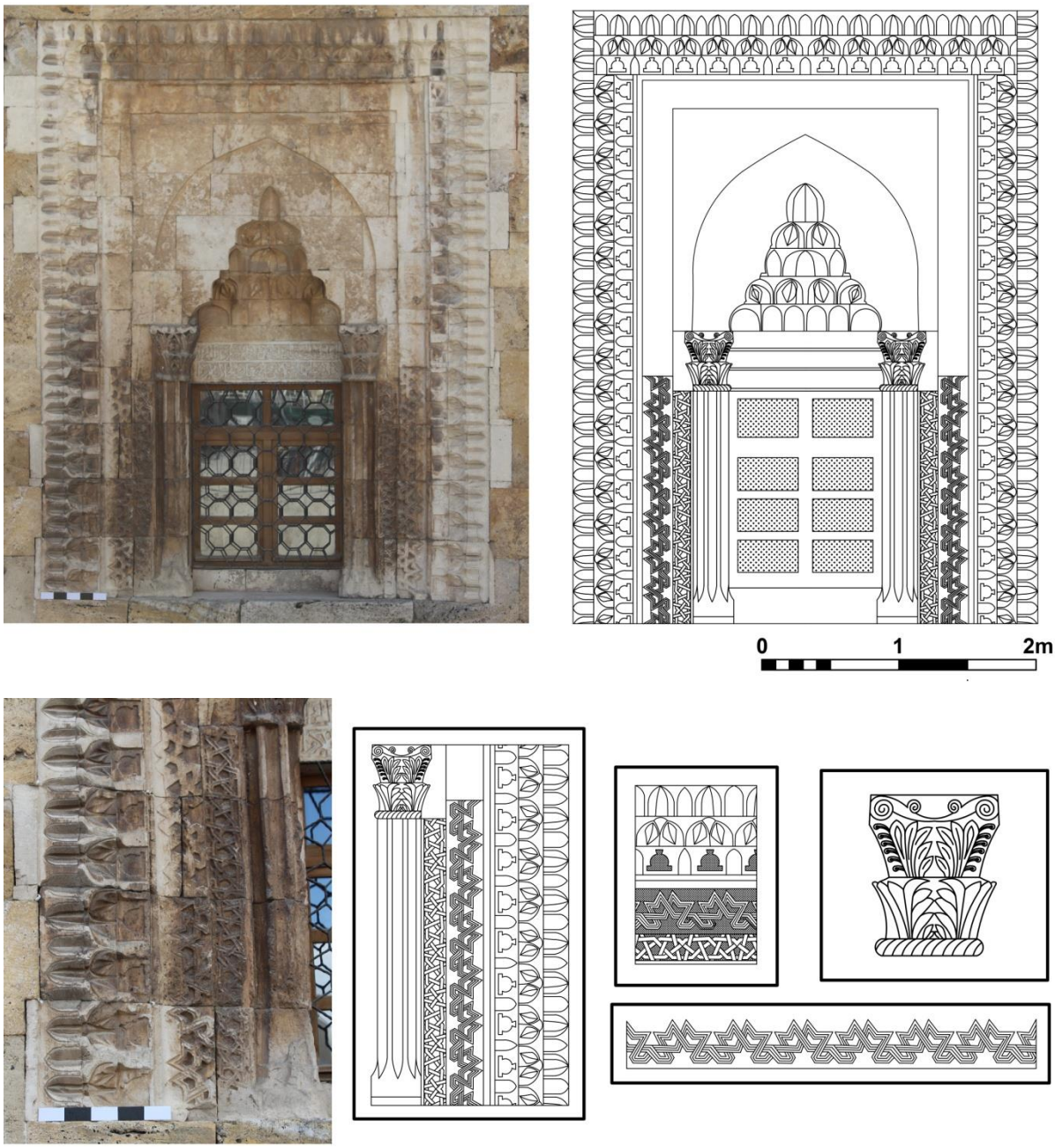

Resim 9 / Çizim 8. Cacabey Türbesi kuzey penceresi görünüşü ve çizimleri (Y. Aslan).

THE STONE ORNAMENT ELEMENTS OF CACABEY MADRASAH AND TOMB IN KIRŞEHIR

Yunus ASLAN

ABSTRACT

Madrasahs have an important place among the architectural works created in the Anatolian Seljuk period. The madrasahs, which met the educational needs of the period, stand out in terms of artistic decoration as well as their architectural functions. Cacabey Madrasah, one of the most important structures of Kırşehir, has four iwans and is in the plan group of madrasahs with closed courtyards and dome resting on supports. The madrasah, has a very rich content in terms of stone decoration. The botanical and geometrical ornaments are intense in the building; In some areas, elements such as three-dimensional spheres, stalactites and buttresses were used for decoration. While the building has a more simple and appropriate decoration content among its contemporaries, it is quite rich in terms of decoration variety compared to the region where it is located. This study, It is about the examination of the stone ornaments in the Cacabey Madrasah and Tomb in Kırşehir and the reflections of the Seljuk-Ilkhanid influences on the decorations.

Keywords: Madrasah, Kırşehir, Ornament, Anatolian, Seljuk, Cacabey, stone